

PRZEMYSŁAW KABALSKI

Uniwersytet Łódzki

Wydział Zarządzania

e-mail: przemyslaw.kabalski@uni.lodz.pl

<https://orcid.org/0000-0002-9035-8609>

JUSTYNA DOBROSZEK

Uniwersytet Łódzki

Wydział Zarządzania

e-mail: justyna.dobroszek@uni.lodz.pl

<https://orcid.org/0000-0003-4728-9019>

MAGDALENA ZATOŃ

e-mail: magdalena.zaton@edu.uni.lodz.pl

<https://orcid.org/0009-0002-8165-9917>

DOI: 10.34813/ptr1.2026.13

Transparentność finansowa związków wyznaniowych w budowaniu zaufania wiernych

Financial transparency of religious organizations
in building believers' trust

Abstract. The financial transparency of religious organizations is an important factor influencing their credibility and ability to build the trust of believers. It should be seen not only as an element of management but also as confirmation of the consistency between the values and practices of religious institutions. The aim of the article is to demonstrate the role of financial transparency in the process of building and maintaining trust within religious communities. A triangulation of research methods was employed – namely, a survey, content analysis, and interviews – to provide a multifaceted perspective on the issue. The results indicate that believers' awareness of financial disclosures is low, with oral communication dominating. However, most respondents expect greater accessibility and transparency. Practices among communities vary widely, ranging from detailed reports to symbolic information, while clergy attitudes range from full openness to caution and moderate transparency. The findings emphasize that financial disclosure strengthens the trust and engagement of believers, but its scope in Poland remains inconsistent and often insufficient. There is a need to develop transparency standards and to better consider the expectations of believers as key stakeholders.

Keywords: financial transparency, religious organizations, church, trust, disclosure, Poland

Transparentność finansowa związków wyznaniowych budzi coraz większe zainteresowanie badaczy i opinii publicznej. Rosnące oczekiwania wobec instytucji religijnych powodują, że jawność finansowa staje się kluczowym czynnikiem wiarygodności, legitymizacji oraz budowania zaufania wiernych (Froese, Mencken, 2009). Zaufanie jako fundament kapitału społecznego redukuje asymetrię informacyjną między wspólnotą a jej członkami, a także sprzyja odbudowie relacji duchowych i społecznych (Gaweł-Luty, 2020; Putnam, 2000). Przejrzystość finansowa jest więc nie tylko elementem zarządzania, lecz także symbolem spójności głoszonych wartości z praktyką instytucji religijnej (Bielefeld, Cleveland, 2013).

Mimo rosnącej liczby badań nad organizacjami non-profit problematyka jawności finansowej w związkach wyznaniowych pozostaje słabo rozpoznana, w szczególności w Polsce (Strydom, Stephen, 2014). Po pierwsze, brakuje analiz empirycznych dotyczących związku między transparentnością finansową a zaufaniem wiernych. Dotychczasowe badania koncentrowały się raczej na organizacjach charytatywnych i świeckich NGO, pomijając specyfikę wspólnot religijnych, gdzie zaufanie opiera się na wartościach moralnych i duchowych (Cordery, Baskerville 2011; Behn, DeVries, Lin, 2010; Rydzewska, Nadolna, 2021). Po drugie, niewystarczające są porównania praktyk jawności w różnych systemach prawnych i kulturowych. Literatura wskazuje na duże różnice między państwami o silnej kulturze transparentności (np. Niemcy, Finlandia) a tymi, w których instytucje religijne funkcjonują w mniej sformalizowanych ramach (np. Polska, Korea Południowa). Po trzecie, słabo rozpoznane są oczekiwania wiernych wobec jawności finansowej i ich realny wpływ na praktyki sprawozdawcze. Dotychczas dominowała perspektywa instytucjonalna i regulacyjna, podczas gdy wierni jako darczyńcy, wolontariusze i uczestnicy życia religijnego pozostają kluczowymi interesariuszami w relacjach wymagających rozliczalności (Laughlin, 1988; Christanti, Wibowo, Wijaya, 2023; Freeman, 1984; Mitchell, Agle, Wood, 1997).

Celem artykułu jest ukazanie roli transparentności finansowej w budowaniu i utrzymywaniu zaufania wiernych. Pytanie badawcze brzmi: w jakim stopniu jawność finansowa sprzyja wzrostowi zaufania i jakie mechanizmy determinują tę relację?

W badaniach zastosowano triangulację metod, łączącą podejście ilościowe i jakościowe. Wykorzystano trzy techniki: ankietę online, analizę treści stron internetowych dziesięciu największych związków wyznaniowych oraz wywiady pogłębiające.

Artykuł zawiera część teoretyczną (odwołania do teorii zaufania i teorii interesariuszy), przegląd badań międzynarodowych i krajowych, opis metodologii, prezentację wyników empirycznych oraz wnioski końcowe.

Zaufanie jako fundament kapitału społecznego i transparentności

Zaufanie jest jednym z kluczowych elementów kapitału społecznego i warunkiem sprawnego funkcjonowania współczesnych społeczeństw. Jako mechanizm redukujący ryzyko i niepewność pozwala na koordynację interesów, współpracę i legitymizację instytucji (Sztompka, 2007; Zieliński, 2012). Wyróżnia się dwa podstawowe wymiary zaufania: uogólnione, odnoszące się do relacji międzyludzkich, oraz instytucjonalne, które kształtuje relacje jednostek z organizacjami i systemami władzy (Evers, Gesthuizen, 2011). Niklas Luhmann (Bielska, 2022) wskazuje, że w warunkach złożoności społecznej to właśnie zaufanie instytucjonalne staje się mechanizmem adaptacyjnym, natomiast Anthony Giddens (2008) określa je mianem „zaufania abstrakcyjnego”, opartego na bezstronności systemów eksperckich. W przypadku instytucji religijnych oznacza ono przekonanie wiernych, że wspólnota zarządzana jest zgodnie z wartościami moralnymi i duchowym nauczaniem (Sztompka, 2007). Transparentność pełni w tym kontekście rolę praktycznego narzędzia budowania zaufania (Kim, 2025). Jawna komunikacja i raportowanie finansowe redukują asymetrię informacyjną, wzmacniają zaufanie oparte na wiedzy i sprzyjają współodpowiedzialności wiernych za wspólnotę (Pęciak, 2010). Dzięki temu zmniejsza się ryzyko oportunistów i podejrzeń o nadużycia, a wzrasta poziom zaangażowania społecznego. Przykłady praktyk, takich jak publikacja budżetów, konsultacje czy audyty, pokazują, że polityka otwartości sprzyja odbudowie kapitału społecznego i legitymizacji działań Kościoła oraz zwiększa jego zdolność do reagowania na kryzysy (Kim, 2025; Nunes, D'Angelo, Rocha, 2023; Gemar, 2022, Smidt, 1999; Djupe, Gilbert, 2006).

Teoria interesariuszy a rola wiernych w budowaniu zaufania

Teoria interesariuszy dostarcza ram do analizy relacji między organizacjami a podmiotami, które mogą wpływać na ich funkcjonowanie lub podlegać ich oddziaływaniu (Freeman, 1984). W przypadku instytucji religijnych katalog interesariuszy jest złożony i obejmuje m.in. duchowieństwo, instytucje pań-

stwowe, organizacje społeczne, media, darczyńców oraz społeczności lokalne, przy czym centralną rolę odgrywają wierni, dostarczający wspólnocie zarówno kapitału społecznego, jak i zasobów materialnych warunkujących jej stałość (Boguszewski, 2016). Zaufanie stanowi fundament relacji z interesariuszami, umożliwiając budowanie długotrwałych więzi, zwłaszcza w kontekście asymetrii władzy typowej dla wspólnot religijnych, gdzie instytucja posiada przewagę informacyjną i decyzyjną (Greenwood, Van Buren, 2010). Poszczególne grupy interesariuszy opierają swoje zaufanie na różnych płaszczyznach wiarygodności, takich jak kompetencje liderów, uczciwość czy transparentność działań, co wymaga elastycznego podejścia (Pirson, Deepak, 2011). Wierni w tym przypadku pełnią wielowymiarową rolę, ponieważ są beneficjentami misji duchowej, darczyńcami, wolontariuszami i liderami lokalnymi, a naruszenie zaufania w jednej sferze osłabia je również w wymiarze wspólnotowym i duchowym (Baniak, 2022).

Oczekiwania wiernych dotyczą jawności, uczciwego zarządzania oraz spójności działań z wartościami duchowymi, co stanowi praktyczny wymiar relacji opartych na zaufaniu (Greenwood, Van Buren 2010). Ujawnianie informacji finansowych w formie raportów, zestawień czy raportów finansowych w organizacjach non-profit pełni nie tylko funkcję kontrolną, lecz także dialogową, umożliwiając interesariuszom ocenę efektywności wykorzystania zasobów i wzmacniając poczucie współuczestnictwa w procesach decyzyjnych (Jegorow, 2017; Janik, 2011; Ovando 2020). Wspólnoty stosujące takie praktyki sygnalizują gotowość do odpowiedzialności wobec wiernych, traktując ich nie tylko jako odbiorców działań, lecz także ich współtwórców (Luka, Turbi, David, 2025). W związku z tym transparentność finansowa nie powinna być traktowana jako wymóg administracyjny, lecz ma pełnić funkcję moralną i symboliczną, potwierdzając spójność między głoszonymi wartościami a praktyką organizacyjną (Bielefeld, Cleveland, 2013).

Jawność finansowa organizacji wyznaniowych – praktyka międzynarodowa i polska

W literaturze międzynarodowej utrwała się zależność między upublicznianiem informacji finansowych a percepcją wiarygodności i wielkością darowizn. W USA organizacje religijne publikujące dane finansowe są postrzegane jako bardziej godne zaufania i pozyskują wyższe ofiary (Bielefeld, Cleveland, 2013). Systematyczne raportowanie, nawet bez obowiązku prawnego, koreluje z wyższym zaufaniem społecznym (Nazrul i in., 2022; Ovando, 2020). Sama jawność bywa jednak niewystarczająca, ponieważ większe znaczenie może

mieć rozliczalność osób odpowiedzialnych za finanse (Munte, Dongoran, 2018).

Porównania jurysdykcyjne pokazują, że regulacje kształtują praktyki jawności. W Nowej Zelandii i Australii obowiązki sprawozdawcze wobec Charity Commission zwiększyły przejrzystość, w Niemczech raporty finansowe i mechanizmy audytu są konsekwencją systemu podatku kościelnego, a w Szwajcarii jawność jest zróżnicowana regionalnie (Chevalier-Watts, Scrimgeour, 2025; Cordery, Deguchi, 2017; Thieme, 2022; Kosek, 2024). Z kolei studium Finlandii i Korei Południowej ujawnia kontrast – obowiązek audytu i ujawniania raportów w Finlandii wzmacnia zaufanie, podczas gdy brak sformalizowanych wymogów w Korei zmniejsza przejrzystość (Choi, 2023).

Coraz większe znaczenie mają standardy rachunkowości dla organizacji non-profit. W Indonezji regulacje poprawiły jakość i zrozumiałość raportów parafialnych, a w Wielkiej Brytanii SORP podkreśla konieczność ujawniania źródeł przychodów, kosztów i wykorzystania darowizn (Purba, Calista, 2023; Palmer, Isaacs, D'Silva, 2001). W Europie Środkowo-Wschodniej, w tym w Polsce, jawność finansowa jest ograniczona. Polskie prawo przewiduje obowiązki ewidencyjne i podatkowe, jednak raportowanie parafii jest fragmentaryczne i rzadko dostosowane do potrzeb wiernych. Brak przejrzystej sprawozdawczości ogranicza społeczną kontrolę i osłabia legitymizację Kościoła (Cichorska, Cichorska, Tomczak, 2024).

Badania z Brazylii wskazują, że religijność może sprzyjać zarówno przejrzystości, jak i manipulacjom. Praktyki w kościołach ewangelicznych w Rio de Janeiro pokazują jednak, że systemy finansowo-księgowe i kontrole wspierają transparentność (Santos, Lemes, Almeida, 2022). W Afryce z kolei słabe kontrole wewnętrzne przekładają się na gorszą kondycję finansową, co potwierdza znaczenie budżetów, rozdziału obowiązków i niezależnych audytów. Znaczenie ma także kontekst polityczny – przypadek biskupa-burmistrza Crivelli w Rio de Janeiro pokazał, że brak skutecznych kontroli sprzyja nadużyciom (Njobvu, Kaira, Chowa, 2020; Siuda-Ambroziak, Bahia, 2020).

W Polsce sytuacja w tej kwestii jest zróżnicowana. W wielu parafiach komunikacja finansowa ogranicza się do podziękowań, bez danych liczbowych (Chmielewski i in., 2022). Wyjątek stanowi parafia pw. św. Stanisława w Żorach, gdzie proboszcz podczas liturgii przedstawił pełny budżet i wydatkowanie środków (Stopka, 2005). Krytykowana jest też niejawność Funduszu Kościelnego (Strzała, 2022). Raport NIK z 2025 r. wskazał, że publiczne środki kierowane do wspólnot religijnych są słabo kontrolowane, a mechanizmy sprawozdawczości nie zapewniają dostatecznej jawności wobec społeczeństwa (NIK, 2025). System finansowania Kościoła w Polsce ma charakter hybrydowy. Dominują bowiem darowizny wiernych, ale istotną rolę odgrywają transfery

publiczne i ulgi podatkowe (Skorek, 2017; Krukowski, 2009). Raport EKAI wykazał, że ok. 80% przychodów parafii pochodzi ze składek, natomiast działalność gospodarcza i dochody z majątku są uzupełniające i nieregularne (Przeciszewski, 2012).

Finansowanie Kościoła w Polsce, ukształtowane przez Fundusz Kościelny, asygnatę podatkową i preferencje fiskalne, ogranicza przejrzystość i sprzyja klientelizmowi (Misyjne, 2025). Kluczowe staje się wprowadzenie mechanizmów transparentnego raportowania, obejmujących także gospodarowanie majątkiem kościelnym, w tym inwestycjami i cmentarzami. Bez audytów diecezjalnych prowadzonych przez niezależnych biegłych system jest podatny na nadużycia (Bernaciński, 2024; Skorek, 2017; Krukowski, 2009).

Badania i raporty dowodzą, że przyszłość finansów Kościoła w Polsce bazować będzie na modelu łączącym darowizny wiernych z określonym wsparciem publicznym. Istotne jest jednak wprowadzenie wysokich standardów jawności i rozliczalności. Ich brak osłabia legitymizację, zwłaszcza wśród młodszego pokolenia. Dobrowolne regulacje w zakresie jawności na wzór zachodni mogłyby umocnić zaufanie społeczne.

Metodyka badań i zbiorowość badawcza

Problematyka badawcza znalazła przełożenie na realizację badań empirycznych z wykorzystaniem trzech technik: ankiety online, analizy treści i wywiadów. Wybór różnych metod, zarówno ilościowych, jak i jakościowych, pozwala na uzyskanie pełniejszego obrazu badanego zjawiska, zwiększa wiarygodność wyników i ułatwia zrozumienie złożonych procesów społecznych (Creswell, 2014; Flick, 2018).

Badanie ankietowe online prowadzono od września 2024 do marca 2025 r. Respondentami byli wierni różnych instytucji wyznaniowych w Polsce dobrani losowo. Kwestionariusz zawierał sześć pytań zamkniętych (pięć jednokrotnego i jedno wielokrotnego wyboru). Uzyskano 194 odpowiedzi, w tym 96,4% od katolików (187 osób), pozostali należeli do mniejszych związków: Kościół Polskokatolicki – 1,5% (3 ankiety), Prawosławny – 1% (2), Greckokatolicki i Liga Muzułmańska – po 0,5% (po jednej ankiecie). Największą grupę stanowili respondenci do 30. roku życia (151 osób, 78%), 31–50 lat – 31 osób (16%), powyżej 50 lat – 12 (6%). Najwięcej ankietowanych mieszka na wsi (80 osób, 41%), w dużych miastach – 65 (34%), średnich – 29 (15%), małych – 20 (10%).

Analiza treści objęła informacje publikowane na stronach internetowych przez dziesięć największych związków wyznaniowych w Polsce. Do próby celowo wybrano parafie z Łodzi i okolic, z wyjątkiem Kościoła Ewangelicko-

-Augsburskiego w Warszawie, z powodu trudności w identyfikacji lokalnej parafii. Uwzględniając strukturę wyznaniową, w próbie znalazło się dwanaście parafii katolickich, trzy prawosławne i pojedyncze jednostki innych wspólnot.

Trzecią metodą były wywiady z trzema księżmi w parafiach rzymskokatolickich. Miały one charakter swobodny, dobór był przypadkowy, trwały średnio 30 minut. Rozmowy nagrano i przygotowano ich transkrypcje.

Wybrane metody badawcze pozwoliły sformułować następujące pytania badawcze:

PB: W jaki sposób transparentność finansowa związków wyznaniowych wpływa na budowanie zaufania wiernych?

PB1: Jak jawność finansowa i formy jej przekazywania kształtują oczekiwania i zaufanie wiernych w zależności od wieku i miejsca zamieszkania?

PB2: Jak wspólnoty w Polsce ujawniają informacje finansowe online oraz jaki jest zakres i przejrzystość tych danych?

PB3: Jak proboszczowie parafii rzymskokatolickich postrzegają i praktykują ujawnianie informacji finansowych wobec wiernych?

Badanie ankietowe – oczekiwania wiernych a ujawnienia finansowe

Studium pozwoliło na określenie poziomu wiedzy wiernych o praktyce publikowania raportów/zestawień finansowych przez wspólnoty wyznaniowe. Niemal połowa badanych (92 osoby) zadeklarowała, że ich wspólnota udostępnia wiernym takie informacje. Przeciwnego zdania było 53 respondentów, natomiast 49 osób nie miało wiedzy na ten temat. Z kolei analiza wyników w podziale na miejsce zamieszkania wykazała wyraźne różnice. W dużych miastach tylko 35% ankietowanych ma świadomość, że ich instytucje wyznaniowe sporządzają raporty/zestawienia finansowe, podczas gdy w średnich miastach odsetek ten wynosi 34%, a w małych – 45%. Najwyższy poziom wiedzy odnotowano na obszarach wiejskich, gdzie 62,5% respondentów stwierdziło, że ich wspólnoty przedstawiają wiernym informacje finansowe. Różnice dotyczą także formy przekazywania danych. Najczęściej odbywa się to w formie ustnej podczas mszy lub spotkań – tak wskazało 68% osób. Rzadziej wspólnoty publikują sprawozdania na stronach internetowych (23%), a jedynie 9% respondentów zadeklarowało, że dane te można uzyskać na życzenie, np. w kancelarii parafialnej. Co istotne, przekaz ustny dominuje niezależnie od miejsca zamieszkania, jednak na wsi odsetek ten jest ponad dwukrotnie wyższy niż w dużych miastach. Publikowanie informacji w internecie jest praktykowane częściej na terenach wiejskich niż w ośrodkach miejskich, natomiast

udostępnianie na życzenie wiernego występuje stosunkowo rzadko i nie różni się znacząco w zależności od lokalizacji.

Oczekiwanie wobec publikowania raportów/zestawień finansowych są jednoznaczne. Większość respondentów deklaruje, że chciałaby mieć dostęp do takich danych – 38% stwierdziło, że raczej oczekuje ich udostępniania, a 32% wyraziło stanowisko zdecydowane. Jedynie 12% badanych wskazało, że raczej nie oczekuje tego typu działań, a 18% nie miało zdania. Podobny jest rozkład opinii we wszystkich grupach wiekowych. Wśród osób do 30. roku życia dominowała odpowiedź „raczej oczekuję” (37,5%) oraz „zdecydowanie oczekuję” (32,5%). W grupie 30–50 lat połowa badanych zdecydowanie oczekuje publikowania informacji finansowej, a kolejne 40% raczej tego oczekuje. Wśród osób powyżej 50. roku życia opinie rozłożyły się równomiernie: po 40% wskazań na odpowiedzi „zdecydowanie oczekuję” i „raczej oczekuję”. Uwzględniając z kolei miejsce zamieszkania, zauważono jedynie niewielkie różnice w rozkładzie odpowiedzi w badanym zakresie. W dużych miastach oczekiwania wyrażone były przez 30 osób, w średnich i małych miastach odpowiednio przez 12 i 8 osób, natomiast na terenach wiejskich przez 22 osoby. W każdej z grup najczęściej pojawiały się wskazania na odpowiedzi pozytywne, a liczba osób, które wyraźnie nie oczekują publikacji raportów/zestawień finansowych, była stosunkowo niewielka. Wyniki wykazały, że niemal połowa respondentów wie, iż ich wspólnota wyznaniowa publikuje informacje finansowe, przy czym najczęściej odbywa się to ustnie podczas nabożeństw. Transparentność finansowa wspólnot wpływa na oczekiwania i zaufanie wiernych, ponieważ zdecydowana większość ankietowanych, niezależnie od wieku i miejsca zamieszkania, oczekuje ujawniania danych finansowych. Dominujący przekaz ustny ogranicza jednak pełny wgląd, co wskazuje na potrzebę szerszej dostępności i zróżnicowanych kanałów komunikacji.

Analiza treści – ujawnienia finansowe wobec wiernych

Analiza stron internetowych parafii i wspólnot religijnych pozwala zauważyć duże zróżnicowanie w zakresie ujawniania informacji finansowych. W przypadku Kościoła rzymskokatolickiego można wyróżnić kilka modeli. Niektóre parafie publikują szczegółowe dane dotyczące wysokości zebranych ofiar i przeznaczenia środków. Przykładem jest parafia pw. Matki Boskiej Różańcowej w Łodzi, gdzie informacje o ofiarach i ich celach umieszczane są w ogłoszeniach parafialnych na stronie internetowej. Podobne praktyki stosuje parafia pw. św. Brata Alberta Chmielowskiego w Łodzi, która podaje wysokość ofiar

zarówno na tacę, jak i na cele remontowe. Również inne łódzkie parafie udostępniają tego rodzaju dane – parafia pw. Zesłania Ducha Świętego informuje wiernych o wynikach zbiorów, przeznaczeniu funduszy i planowanych działaniach gospodarczych, publikując te dane w ogłoszeniach na swoim profilu społecznościowym. Wysoki poziom przejrzystości cechuje także parafię pw. św. Apostołów Piotra i Pawła, która regularnie podaje zarówno wysokość ofiar, jak i cele, na jakie środki zostaną przeznaczone. Z kolei parafia Przemienienia Pańskiego informuje nie tylko o aktualnych i planowanych pracach remontowych, ale także o kwotach przekazywanych na ich realizację. Inne badane parafie rzymskokatolickie ograniczają się jednak do podziękowań za złożone datki, bez wskazywania konkretnych kwot i celów. Do tej grupy należą także łódzkie parafie, jak: parafia pw. Najświętszego Sakramentu, parafia pw. św. Józefa Oblubieńca NMP, parafia pw. św. Kazimierza czy parafia Matki Bożej Anielskiej. Zdarza się też, że informacje finansowe są przekazywane w sposób fragmentaryczny, czego przykładem jest parafia pw. św. Papieża Jana XXIII, w której wierni proszeni są o składanie ofiar na różne cele, ale brakuje informacji zwrotnej o efektach zbiorów.

Wśród innych wspólnot wyznaniowych ujawnianie informacji finansowych jest mniej rozpowszechnione. Parafia prawosławna św. Aleksandra Newskiego w Łodzi nie publikuje danych o stanie finansów, a część wspólnot w ogóle nie posiada stron internetowych. Świadkowie Jehowy prowadzą wprawdzie oficjalną stronę ogólnopolską, ale nie zamieszczają tam sprawozdań. Informacje finansowe są natomiast przedstawiane członkom podczas comiesięcznych zebrań w zborach. Kościoły ewangelicko-augsburskie stosują zróżnicowane podejście, np. parafia św. Mateusza w Łodzi publikuje informacje o otrzymanych dotacjach i planach remontowych, natomiast parafia Wniebowstąpienia Pańskiego w Warszawie ogranicza się do danych o obowiązkowych składkach parafialnych. Parafia greckokatolicka pw. Ofiarowania Pańskiego w Łodzi nie podaje w ogłoszeniach wysokości ofiar, ale przekierowuje wiernych do internetowej zbiórki na zakup kaplicy, gdzie widoczny jest stan zebranych środków. W łódzkim Kościele Zielonoświątkowym „Nowe Życie” nie ma informacji o wysokości ofiar, choć wierni mają możliwość ich wpłacania poprzez specjalną zakładkę internetową. Podobnie w Kościele Starokatolickim Mariawitów pw. św. Franciszka z Asyżu nie podaje się kwot zgromadzonych funduszy. Kościół Polskokatolicki pw. Świętej Rodziny raz opublikował na Facebooku informację o zebranej sumie, jednak nie zamieszcza regularnych ogłoszeń finansowych. Oddział Ligi Muzułmańskiej w Łodzi również nie publikuje żadnych danych finansowych. Natomiast Kościół Adwentystów Dnia Siódmego prowadzi zakładkę „Wsparcie”, w której podaje numer konta i fundusze celowe (utrzymanie, remonty, działalność medialna, ewangelizacja), jednak nie ujawnia wysokości zebranych kwot.

Na tle podanych przykładów wyróżniają się parafie, które można uznać za modelowe w zakresie przejrzystości finansowej. Parafia św. Apostołów Piotra i Pawła w Skrzynkach publikuje tabelaryczne zestawienia przychodów i wydatków, obejmujące takie kategorie, jak: taca, kolęda, cmentarz czy działalność charytatywna, a po stronie wydatków – inwestycje, opłaty bieżące i wsparcie dla Caritas. Parafia Nawiedzenia NMP w Topolnie od wielu lat zamieszcza sprawozdania w formie plików pdf, szczegółowo prezentując strukturę przychodów i kosztów, z podziałem na wydatki bieżące, inwestycje i działalność charytatywną. Podobny charakter ma sprawozdanie parafii św. Wojciecha w Czerwiesku, które łączy kwestie duszpasterskie i finansowe oraz przedstawia plany inwestycyjne wraz z bilansem środków. W parafii św. Elżbiety Węgierskiej w Konstantynowie publikowane są rozliczenia kosztów konkretnych prac, np. remontowych, a także zestawienia wydatków bieżących związanych z funkcjonowaniem parafii. Z kolei parafia Wniebowzięcia NMP w Czerwonej Wodzie publikuje skany sprawozdań przygotowywanych przez Radę Parafialną, obejmujących przychody i wydatki, w tym szczegółowe koszty związane z pracami konserwacyjnymi i bieżącym utrzymaniem kościoła. W parafii Niepokalanego Serca NMP w Siechnicach dostępne są archiwalne sprawozdania sięgające 2008 r., w których wyróżniono zakupy i inwestycje, a w niektórych obszarach – także kwoty przeznaczane na działalność Caritas. Parafia św. Marcina w Zadrożu publikuje natomiast zestawienia przychodów i wydatków wraz ze stanem kasy parafialnej, co pozwala wiernym na pełniejszy wgląd w sytuację finansową wspólnoty.

Wspólnoty religijne w Polsce ujawniają informacje o swoich finansach w internecie w zróżnicowany sposób – od szczegółowych raportów finansowych i ogłoszeń o zebranych środkach po fragmentaryczne lub symboliczne komunikaty. Zakres i przejrzystość tych ujawnień zależy od rodzaju wspólnoty, a w większości przypadków dostępne informacje nie pozwalają na pełną ocenę stanu finansów. W efekcie internetowa transparentność finansowa jest ograniczona, co wskazuje na potrzebę ujednolicenia standardów i zwiększenia otwartości wobec wiernych.

Wywiady – podejście do ujawnień finansowych liderów Kościoła

Pierwszy z rozmówców, proboszcz parafii wiejskiej w województwie łódzkim, prowadzi szczegółową ewidencję wpływów i wydatków w zeszycie, do którego wierni mają wgląd. Jak podkreśla, „informacje finansowe są również regularnie przekazywane w ogłoszeniach parafialnych podczas mszy świętej”. Kapłan

zaznacza, że transparentność sprzyja budowaniu zaufania we wspólnocie oraz wzmacnia zaangażowanie parafian.

Inne podejście prezentuje proboszcz parafii miejskiej w Łodzi. Choć w parafii prowadzona jest księgowość, ksiądz nie udostępnia danych wiernym, obawiając się negatywnego odbioru oraz „niechęci do rozmów o pieniądzach”, które uważa za nieodpowiednie. Deklaruje, że na razie nie zamierza wprowadzać zmian, choć nie wyklucza takiej możliwości w przyszłości.

Trzeci rozmówca, proboszcz parafii w Toruniu, pozytywnie odnosi się do kwestii ujawniania informacji finansowych. Wierni są informowani o wysokości zebranych ofiar i ich przeznaczeniu, jednak – jak zaznacza – „dane dotyczące środków przeznaczonych na utrzymanie samego kapłana pozostają niejawnie ze względów bezpieczeństwa”. Duchowny stara się zachować równowagę między transparentnością a ochroną wrażliwych informacji, uznając przejrzystość finansową za klucz do budowania zaufania wspólnoty.

Wyniki wywiadów wskazują, że podejście proboszczów do ujawniania informacji finansowych jest zróżnicowane – od pełnej otwartości i przekonania o jej korzyściach, przez zachowawczość i niechęć do wprowadzania nowych praktyk, po umiarkowaną transparentność, której granice określają względy bezpieczeństwa.

Podsumowanie

Transparentność finansowa wspólnot wyznaniowych w Polsce jest kluczowa dla budowania zaufania wiernych. Wyniki badań dowodzą, że niemal połowa respondentów wie o przekazywaniu informacji finansowych, głównie w formie ustnych komunikatów podczas nabożeństw, zwłaszcza na terenach wiejskich. Publikowanie sprawozdań online czy udostępnianie danych na życzenie jest rzadsze, choć oczekiwania wobec przejrzystości pozostają wysokie niezależnie od wieku czy miejsca zamieszkania badanych. Zakres ujawnianych danych jest zróżnicowany. Nieliczne parafie publikują regularne raporty online, zwykle w formie skróconych podsumowań, rzadko obejmujących szczegółowe zestawienia przychodów i wydatków. Postawy duchownych wobec jawności są odmienne, tj. od pełnej otwartości po częściową transparentność, równoważącą informowanie wiernych z ochroną wrażliwych danych.

Analiza dobrych praktyk zagranicznych (np. parafii amerykańskich) pokazuje, że systematyczne i dostępne online raporty finansowe sprzyjają zaufaniu i większemu zaangażowaniu parafian (Stachowska, 2025). Zawierają one dokładny i czytelny podział kategorii finansowych oraz komentarze do nich, umożliwiając pełniejszą ocenę działań wspólnoty (rys. 1 i 2).

OPERATING INCOME	2022 ACTUAL	2023 ACTUAL	2023 BUDGET	FAVORABLE (UNFAVORABLE)
Plate Collection	1,477,947	1,051,682	1,585,000	(533,318)
Bequests and Gifts	106,7676	32,812	0	32,812
Ministerial Fees	51,015	59,097	67,550	(8,453)
Interest Income	19,411	18,332	18,196	136
Other Income	6,511	2,407	11,200	(8,793)
TOTAL OPERATING INCOME	1,661,651	1,164,330	1,681,946	(517,616)

OPERATING EXPENSES	2022 ACTUAL	2023 ACTUAL	2023 BUDGET	FAVORABLE (UNFAVORABLE)
Administration	306,962	352,425	354,851	2,426
Diocesan Assessment	113,143	201,781	201,782	0
Priest and Rectory	96,298	99,713	104,209	4,496
Liturgy	163,573	165,774	191,137	25,363
Ministries	252,063	259,763	336,903	77,140
Facilities	531,559	354,913	362,059	7,146
Parish School Subsidy	30,129	30,845	31,000	154
Other Expense	55,818	39,197	60,000	20,803
Mission Subsidy Expense	75,780	202,558	34,200	(168,358)
TOTAL OPERATING EXPENSE	1,625,325	1,706,970	1,676,140	(30,830)

SURPLUS (DEFICIT)	36,326	(542,640)	5,806	(548,446)
--------------------------	---------------	------------------	--------------	------------------

Rysunek 1. Raport finansowy Kościoła katolickiego św. Józefa w Fremont

Źródło: <https://www.saintjosephmsj.org/text-to-give/> [dostęp: 30.08.2025].

Integracja podobnych praktyk w Polsce mogłaby podnieść standard sprawozdawczości i lepiej odpowiadać na oczekiwania wiernych. Wyniki badań wskazują na potrzebę systematycznego raportowania i wzmocnienia mechanizmów kontroli (Baniak, 2022; Rydzewska, Nadolna, 2021; Behn i in., 2010). Porównania międzynarodowe dowodzą, że regularne raportowanie sprzyja umacnianiu kapitału społecznego i poczuciu współodpowiedzialności za wspólnotę (Djupe, Gilbert, 2006; Gemar, 2022).

Ograniczenia badań wynikają z charakteru danych. Większość pochodziła z oficjalnych stron i raportów, które nie zawsze były kompletne i aktualne. Próba badawcza była nieliczna i obejmowała głównie największe wspólnoty, a liczba wywiadów była ograniczona. Brak wglądu w praktyki wewnętrzne

Parish Annual Financial Report September 1, 2022 - August 31, 2023 Parish: Church of the Holy Cross City: Templeton	
Operating Receipts	
Offertory Collections	\$ 113,073.03
Religious Education Income	\$ 622.00
Gifts/Bequests	\$ 7,180.42
Diocesan and National Collections	\$ 3,704.00
Other Income:	
45**(Capital Drives)	\$ 9,211.27
50**(Restricted Donations-Memorials, Interest,Hall Use)	\$ 18,512.95
65**(Festival Gross)	
Total Operating Receipts	\$ 152,303.67
Operating Disbursements	
Salaries--Priests	\$ 32,928.00
Salaries--Lay Employees	\$ 36,756.65
Fringe Benefits--Priests	\$ 9,216.80
Fringe Benefits--Lay Employees	\$ 2,156.06
Administrative Expenses	
Professional Fees	
Church Operating Expenses	\$ 41,992.43
Rectory Operating Expenses	\$ 28,000.62
Parish Center Operating Expenses	\$ 1,181.00
Religious Education Expenses	
Diocesan & National Collections	\$ 3,782.00
Committee Expenses	
Catholic School Assessments	
Other Expenses:	
76**(Office-supplies,scholarship,appreciation gifts,internet/phone)	\$ 4,545.12
16**(building improvements)	
Total Operating Disbursements	\$ 160,558.68
Increase (Decrease) in Operating Cash Balance	\$ (8,255.01)
Capital Accounts	
Capital Receipts	
Capital Expenditures	
Net Change in Capital Accounts	
Cash on hand in Bank August 31, 2023:	
Parish Checking	\$ 7,132.04
Parish Savings Account	
Mass Stipend Account	\$ 620.00
DEF Savings Account	\$ 157,997.05
DEF Frenier Scholarship Account	\$ 55,041.76
Investments	\$ -
Outstanding Debt as of August 31, 2023	\$ -

Rysunek 2. Raport finansowy Parafii św. Krzyża w East Templeton

Źródło: <https://files.ecatholic.com/5647/documents/2024> [dostęp: 30.08.2025].

ganizacyjne znacznie ogranicza obraz zarządzania finansami. Dalsze badania powinny objąć szerszą próbę i łączyć analizę dokumentów z wywiadami i obserwacją, by pomóc lepiej zrozumieć, jak przejrzystość finansowa wpływa na zaufanie i postawy wiernych.

Literatura

- Baniak, J. (2022). Zaufanie i nieufność dorosłych katolików do Kościoła instytucjonalnego w Polsce. Na podstawie wyników badań socjologicznych z przełomu XX i XXI wieku. *Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie*, 29, 223–248. <https://doi.org/10.18276/SKK.2022.29-12>.
- Behn, B.K., DeVries, D., Lin, J. (2010). The determinants of transparency in nonprofit organizations: An exploratory study. *Advances in Accounting*, 26, 6–12. <https://doi.org/10.1016/j.adiaac.2009.12.001>
- Bernaciński, Ł. (2024). Model finansowania wspólnot religijnych oparty na asygnacie podatkowej – ujęcie historyczne i współczesne. *Studia z Prawa Wyznaniowego*, 27, 45–68. <https://doi.org/10.31743/spw.17550>.
- Bielefeld, W., Cleveland, S.W. (2013). Faith-Based Organizations as Service Providers and Their Relationship with the Government. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 42, 468–494. <https://doi.org/10.1177/089976401348516>.
- Bielska, E. (2022). Zaufanie jako komponent adaptacji społecznej osób w sytuacji uchodźczej – wybrane teoretyczne perspektywy studiów nad zjawiskiem. *Studia Edukacyjne*, 65, 35–49. <https://doi.org/10.14746/se.2022.65.3>.
- Boguszewski, R. (2016). Kapitał społeczny a religijność. *Zeszyty Naukowe KUL*, 59(4), 117–131.
- Christanti, R., Wibowo, W.S., Wijaya, Y. (2023). Perceptions of Church Financial Transparency: Ethical-Theological Analysis and Financial Accountability. *Evangelikai: Jurnal Teologi Injili dan Pembinaan Warga Jemaat*, 7(1), 35–49. <https://doi.org/10.46445/ejti.v7i1.616>.
- Cichorska, J., Cichorska, B., Tomczak, D. (2024). Financing of Churches and Religious Associations in Poland Compared to Models Used in Selected Countries in Europe and the World. *Journal of Finance and Financial Law*, 4(44), 161–187. <https://doi.org/10.18778/2391-6478.4.44.09>.
- Chevalier-Watts, J., Scrimgeour, F. (2025). The Economic Contribution of Religious Charities to New Zealand. *Public Organization Review: A Global Journal*, 25, 1407–1427. <https://doi.org/10.1007/s11115-025-00866-5>.
- Chmielewski, M., Nowak, M., Stanisław, P., Szulich-Kałuża, J., Wadowski, D. (2022). *Komunikacja Kościoła katolickiego w Polsce w okresie pandemii Covid-19. Raport z badań interdyscyplinarnych*. Kraków: Wydawnictwo Scriptum.
- Choi, Y. (2023). *A Study on Accounting Transparency of South Korean Religious Organizations*. Pobrane z: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/814065/Choi_Yoonsun.pdf?sequence=2&isAllowed=y.
- Cordery, C., Deguchi, M. (2017). Charity registration and reporting: a cross-jurisdictional and theoretical analysis of regulatory impact. *Public Management Review*, 20(9), 1332–1352. <https://doi.org/10.1080/14719037.2017.1383717>.
- Cordery, C.J., Baskerville, R.F. (2011). Charity Transgressions, Trust and Accountability. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 22(2), 197–213. <https://doi.org/10.1007/s11266-010-9132-x>.
- Creswell, J.W. (2014). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. US: Sage Publications.

- Djupe, P.A., Gilbert, Ch.P. (2006). The Resourceful Believer: Generating Civic Skills in Church. *The Journal of Politics*, 68 (1), 116–127. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2508.2006.00374.x>
- Evers, A, Gesthuizen, M. (2011). The Impact of Generalized and Institutional Trust on Donating to Activist, Leisure, and Interest Organizations: Individual and Contextual Effects. *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing*, 16 (4), 381–392. <https://doi.org/10.1002/nvsm.434>.
- Flick, U. (2018). *An Introduction to Qualitative Research*. US: Sage Publications.
- Freeman, E.R. (1984). *Strategic Management: A Stakeholder Approach*. Boston: Pitman.
- Froese, P., Mencken, C.F. (2009). A U.S. Holy War? The Effects of Religion on Iraq War Policy Attitudes. *Social Science Quarterly*, 90 (1), 103–116. <http://www.jstor.org/stable/42940574>.
- Gaweł-Luty, E. (2020). Wolność, religia, sumienie, wychowanie w kontekście wymogów współczesności. *Przegląd Religioznawczy*, 3 (277), 59–70. <https://journal.ptr.edu.pl/index.php/ptr/article/view/232>.
- Gemar, A. (2022). Religion and Social Capital: Examining Social Networks and Religious Identification in the UK. *Sociological Research Online*, 29 (1), 23–40. <https://doi.org/10.1177/1360780422114109>.
- Giddens, A. (2008). *Konsekwencje nowoczesności*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Greenwood, M., Van Buren, H.J. (2010). Trust and stakeholder theory: Trustworthiness in the organisation – stakeholder relationship. *Journal of Business Ethics*, 95 (3), 425–438. <http://www.jstor.org/stable/40785192>.
- Janik, W. (2011). Sprawozdawczość finansowa a oczekiwania interesariuszy. *Nauki o Finansach*, 3 (8), 40–49.
- Jegorow, D. (2017). Sprawozdawczość finansowa w organizacjach pozarządowych – prawodawstwo versus praktyka gospodarcza. *Zeszyty Naukowe WSH Zarządzanie*, 1, 175–186.
- Kim, M.-H. (2025). How Does Financial Transparency Influence Citizens’ Trust in Nonprofit Organizations? The Moderating Role of Financial Information on Fiscal Stress. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 36, 458–472. <https://doi.org/10.1007/s11266-025-00734-2>.
- Kosek, M. (2024). Niemiecki system finansowania kościołów i innych związków wyznaniowych. *Studia z Prawa Wyznaniowego*, 27, 47–61. <https://doi.org/10.31743/spw.17259>.
- Krukowski, J. (2009). Podstawy prawne finansowania działalności instytucji Kościoła katolickiego i innych związków wyznaniowych w Polsce. *Teka Komisji Prawniczej PAN*, 2, 157–176.
- Laughlin, R.C. (1988). Accounting in its Social Context: An Analysis of the Accounting Systems of the Church of England. *Accounting, Auditing & Accountability*, 1 (2), 19–42. <https://doi.org/10.1108/EUM0000000004622>.
- Luka, R., Turbi, G., David, L. (2025). Faith-Based Financial Accountability in Nigeria: A Theological Perspective on Stewardship in Religious Organizations. *International Journal of Economic Behavior and Organization*, 13, 8–19. <https://doi.org/10.11648/j.ijebo.20251301.12>.

- Misyjne (2025). *Czy w Polsce zostanie wprowadzony obowiązkowy podatek kościelny?* Pobrane z: <https://misyjne.pl/czy-w-polsce-zostanie-wprowadzony-obowiazkowy-podatek-koscielny>.
- Mitchell, R.K., Agle, B.R., Wood, D.J. (1997). Toward a theory of stakeholder identification and salience: Defining the principle of who and what really counts. *Academy of Management Review*, 22 (4), 853–886. <https://www.jstor.org/stable/259247>.
- Munte, M., Dongoran, D. (2018). Impact of Transparency and Accountability of Church Financial Reporting on the Interest of Members' Church Giving Donations to Church. SSRN: 1–7. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3439838>.
- Njobvu, E.N., Kaira, B., Chowa, T. (2020). Financial Accountability and Internal Controls in Religious Organizations: A Case Study of Holy Spirit Catholic Parish. *The International Journal of Business Management and Technology*, 4 (3), 248–261.
- Nazrul, T., Eesplin, A., Dow, K.E., Folsom, D.M. (2022). Religiosity at the Top and Annual Report Readability. *Journal of Risk and Financial Management*, 15 (10), 485. <https://doi.org/10.3390/jrfm15100485>.
- NIK (2025). *NIK o finansowaniu kościołów i innych związków wyznaniowych*. Pobrane z: <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/finansowanie-kosciolow-i-innych-zwiazkow-wyznaniowych.html>
- Nunes, J.L.O., d'Angelo, M.J., Rocha, R.G. (2023). Improving Corporate Governance Practices in the Catholic Church's Dioceses. W: J.L.O. Nune (red.), *Preparing for a Sustainable Future* (s. 207–230). Singapore: Springer.
- Ovando, C.M. (2020). What kind of transparency for the Church? Proposing operational transparency for processes, solutions and decisions in the Catholic Church. *Church, Communication and Culture*, 5(2), 210–234. <https://doi.org/10.1080/23753234.2020.1767508>.
- Palmer, P., Isaacs, M., D'Silva, K. (2001). Charity SORP compliance – findings of a research study. *Managerial Auditing Journal*, 16 (5), 255–262. <https://doi.org/10.1108/02686900110392904>.
- Pęciak, R. (2010). Asymetria informacji i pokusa nadużycia jako przyczyny zawodności rynku. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 111, 558–572.
- Pirson, M.A., Deepak, M. (2011). Foundations of organizational trust. What Matters to Different Stakeholders? *Organization Science*, 22 (4), 1087–1104. <https://www.jstor.org/stable/20868912>.
- Przecziszewski, M. (2012). *Finanse Kościoła katolickiego w Polsce. Raport analityczny*. Pobrane z: <https://www.ekai.pl/wp-content/uploads/2022/02/RAPORT.finanse.pdf>.
- Purba, S., Calista, C. (2023). ISAK 35 practice on the management of financial reporting of non-profit organisations at the Cathedral Church of St. Theresia Lisieux Sibolga. *Justika: Jurnal Sistem Informasi Akuntansi*, 3 (2), 64–69. <https://doi.org/10.31294/justika.v3i2.2961>.
- Putnam, R. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Raport finansowy Kościoła Katolickiego św. Józefa w Fremont*. Pobrane z: <https://www.saintjosephmsj.org/text-to-give/>

- Raport finansowy Parafii św. Krzyża w East Templeton*. Pobrane z: <https://files.ecatholic.com/5647/documents/2024/3/Holy%20Cross%20Parish%20East%20Templeton.pdf?t=1710528631000>.
- Rydzewska, M., Nadolna, B. (2021). Financial Dimension of the Activity of Faith-based Organizations with the Status of Public Benefit Organizations in Poland: Research Results. *European Research Studies Journal*, 24 (2), 149–170. <https://doi.org/10.35808/ersj/2420>.
- Santos, S.M. dos, Lemes, S., Almeida, N.S. de (2022). Evidence of the impact of religiosity on earnings management in Brazil. *Revista de Contabilidade e Organizações*, 16, 1–14. <http://dx.doi.org/10.11606/issn.1982-6486.rco.2022.186587>.
- Siuda-Ambroziak, R., Bahia, J. (2020). Religious Leaders in Politics: Rio de Janeiro Under the Mayor-Bishop in the Times of the Pandemic. *International Journal of Latin American Religions*, 4, 360–379. <https://doi.org/10.1007/s41603-020-00123-1>.
- Skorek, A. (2017). Finansowanie Kościołów i związków wyznaniowych ze środków publicznych: analiza debat politycznych. *Politeja*, 14/1 (46), 165–186. <https://doi.org/10.12797/Politeja.14.2017.46.08>.
- Smidt, C.E. (1999). Religion and Civic Engagement: A Comparative Analysis. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 565, 176–192. <https://www.jstor.org/stable/pdf/1049545.pdf>.
- Stachowska, E. (2025). Wspólnoty religijne a digitalizacja na przykładzie Kościoła katolickiego w Polsce. *Przegląd Religioznawczy*, 2 (296), 41–55. <https://journal.ptr.edu.pl/index.php/ptr/article/view/591>.
- Stopka, A. (2024). *Trenowanie transparentności*. *Przewodnik Katolicki*, 3. Pobrane z: <https://www.przewodnik-katolicki.pl/Archiwum/2024/Przewodnik-Katolicki-3-2024/Temat-numeru/Trenowanie-transparentnosci>.
- Strydom, B., Stephen, T. (2014). Financial Management in Non-Profit Organisations: An Exploratory Study. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5 (15), 55–66.
- Strzała, M. (2022). Działalność Funduszu Kościelnego w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w świetle najnowszych badań źródłowych. *Studia z Prawa Wyznaniowego*, 25, 391–401. <https://doi.org/10.31743/spw.14469>.
- Sztompka, P. (2007). *Zaufanie. Fundament społeczeństwa*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Thieme, S. (2022). *Reformvorschläge der Kirchensteuer in der Evangelischen Kirche in Deutschland*. Pobrane z: https://library.oapen.org/bitstream/id/96876dbd-d05f-4846-bca2-9373be42cb1f/thieme_diss.pdf.
- Walencik, D. (2021). Wyodrębnione jednostki Kościoła katolickiego. Stan *de lege lata* i postulaty *de lege ferenda*. *Przegląd Prawa Wyznaniowego*, 13, 311–334. <https://doi.org/10.34888/ppw.2021.311-334>.
- Zieliński, T. (2012). Trust as Regulator of Economic Decision Making. *Central European Management Journal*, 20 (4), 73–91. <https://doi.org/10.7206/mba.ce.2084-3356.24>.